

**O'RTA OSIYO, ASOSAN O'ZBEKISTON HUDUDIDA UCHRAYDIGAN
BALIQLARNING FIZIOLOGIK VA MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI****Elubaeva Gúlnaz***Nukus shahar, 25-sonli maktabning biologiya o'qituvchisi***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received:03.09.2025**Revised: 04.09.2025**Accepted:05.09.2025***KALIT SO'ZLAR:***baliq, O'zbekiston,
O'rta Osiyo, fiziologiya,
morfologiya, Amudaryo,
Sirdaryo, ko'l, suv
havzasi, ekotizim,
moslashuv.**Mazkur maqolada O'rta Osiyo, xususan O'zbekiston suv havzalarida tarqalgan baliqlarning morfologik va fiziologik xususiyatlari tahlil qilingan. Mahalliy va introduksiya qilingan baliq turlarining tashqi tuzilishi, nafas olish, qon aylanish, oziqlanish, sezgi organlari hamda ko'payish jarayonlari yoritilgan. Baliqlarning morfologik belgilarini ularning yashash muhitiga moslashuvi bilan bog'liq holda ko'rib chiqish orqali ichki suv havzalaridagi biologik xilma-xillikning ahamiyati ochib berilgan.*

Kirish. O'zbekiston suv havzalari — Amudaryo, Sirdaryo, Zarafshon, Amu-Buxoro kanali, Arnasoy ko'llari tizimi, Orol dengizi qoldiqlari va ko'plab sun'iy suv omborlari baliqlarning yashashi uchun muhim muhit hisoblanadi. Ushbu hududlarda tabiiy hamda introduksiya qilingan baliq turlari uchraydi. Ularning morfologik va fiziologik xususiyatlarini o'rganish baliqchilik xo'jaliklari, ekologik barqarorlik va biologik resurslardan foydalanishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. O'zbekiston hududidagi baliqlar turlicha tashqi tuzilishga ega: oq amur (*Ctenopharyngodon idella*), sudak (*Sander lucioperca*), karp (*Cyprinus carpio*), marinka (*Schizothorax*), laqqa (*Silurus glanis*) va boshqalar. Ularning tana shakli yashash muhitiga moslashgan: oqim suvlarida suzuvchi turlar aerodinamik, cho'kindi suvli ko'llarda yashovchilar esa kengroq va yassi tana tuzilishiga ega[7].

Suzgichlar va harakatlanish tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Suzgichlar baliqlarning suzish va muvozanatni saqlash organi sifatida muhimdir. Masalan, sudakda kuchli doralik suzgichlari yirtqichlik faoliyatiga moslashgan, karp va oq amurda esa keng dum suzgichi uzoq masofaga suzishga yordam beradi.

Rang va himoya xususiyatlari ham har xil. Baliqlarning rangi ko'pincha yashash muhitiga moslashgan: daryo baliqlarida qoramtir-yashil, ko'l va hovuz baliqlarida esa ochroq ranglar kuzatiladi. Bu maskirovka xususiyatlari ularni dushmanlardan himoya qiladi.

Yirtqich baliqlarda (sudak, laqqa) o'tkir tishlar rivojlangan, o'tloqchi turlarda (oq amur) esa o'simlik massalarini maydalashga moslashgan tishlar mavjud. Bu oziqlanish turiga mos morfologik farqlanish hisoblanadi[4].

Hududimizdagi baliqlar jabralar orqali nafas oladi. Lekin sho'r suvli Orol hududiga moslashgan ayrim turlarda nafas olish samaradorligi yuqori bo'lib, ular kislorod yetishmaydigan muhitda ham yashay oladi.

Ikki kamerali yurak va yopiq qon aylanish tizimi barcha turlarga xos. Biroq faol harakat qiladigan yirtqich turlarda yurak hajmi kattaroq bo'lib, kislorod ta'minoti kuchliroq.

O'zbekiston suvlaridagi baliqlarning ovqatlanish fiziologiyasi xilma-xil: laqqa va sudak oqsilga boy oziqni tez hazm qilsa, oq amur va karp o'simliklarni asta-sekin hazm qiladi.

Yon chiziq organi barcha baliqlarda mavjud bo'lib, daryo oqimining tezligini sezishda muhimdir. Sudak va laqqa kabi yirtqichlarda ko'rish va hid bilish yaxshi rivojlangan[6].

O'zbekiston hududidagi baliqlarda ko'payish davri asosan bahor va yoz oylariga to'g'ri keladi. Oq amur va karp kabi xo'jalik ahamiyatiga ega baliqlar ko'plab tuxum qo'yadi. Marinka kabi tog' daryosi baliqlari esa ko'payishda ancha selektiv joylarni tanlaydi.

Xulosa. O'zbekiston hududidagi baliqlar morfologik va fiziologik xususiyatlari bilan turli suv havzalariga moslashganini ko'rsatadi. Nafaqat tabiiy turlar, balki xo'jalik uchun introduksiya qilingan baliqlar ham biologik xilma-xillikni boyitmoqda. Morfologik farqlanishlar ularning yashash muhitiga moslashuvchanligini, fiziologik jarayonlar esa hayot faoliyatining barqarorligini ta'minlaydi. Ushbu tadqiqotlar baliqchilik xo'jaligi va ekologik muhofaza choralarini ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ro'ziqulov R. Baliqlar fiziologiyasi. Toshkent – 2023.
2. G'aniyeva M. Baliqlarning anatomik va morfologik tuzilishi. "Ustozlar uchun" jurnali, 2024.
3. Craig, J.F. Freshwater Fisheries Ecology. – Wiley-Blackwell, 2016.

4. Husenov S., Niyazov D. Baliqchilik. -Toshkent, 2013.
5. Helfman, G. The Diversity of Fishes: Biology, Evolution, and Ecology. – Wiley, 2019.
6. Камиров Б. Г., Каримов Б. К. Кормление рыб в рыбоводстве. -Ташкент, 2008.
7. Ильмаст Н. Введение в ихтиологию. -Петрозаводск 2005

